

ДАЙДЖЕСТ

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ЯК ЗАХИСТИТИ СЕБЕ?

На сьогодні домашнє насильство залишається проблемою яка потребує відповідного реагування з боку суспільства та держави.

Одним із засобів такого реагування, спрямованим на вирішення зазначеної проблеми, є впровадження взятих державою зобов'язань у національне законодавство, у тому числі і кримінальне, які передбачені Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12. 2017 р. № 2229-VIII та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. № 2227-VIII.

Відповідно до закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Домашнє насильство проявляється в таких формах:

- Фізичне насильство - форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.
- Сексуальне насильство - форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.
- Психологічне насильство - форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.
- Економічне насильство - форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Стаття 24 закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачає такі спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству:

- терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- обмежувальний припис стосовно кривдника;
- взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Крім того не сприятливі наслідки для кривдника за домашнє насильство передбачені кодексом про адміністративні правопорушення України та Кримінальним кодексом України.

Більш детально розглянемо механізми захисту від домашнього насильства.

Терміновий заборонний припис стосовно кривдника

Відповідно до ст.25 закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», терміновий заборонний припис вноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Для реалізації цього положення Міністерством внутрішніх справ України видано наказ №654 «Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника».

Терміновий заборонний припис вноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України за результатами оцінки ризиків.

Форма оцінки вчинення домашнього насильства відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ та Міністерства соціальної політики «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства» складається з 27 питань, на які поліцейський має відповісти «так», «ні», «невідомо». Питання стосуються безпосередньо безпеки постраждалої особи: чи погрожував кривдник вбити, чи застосовував кривдник фізичне насильство, що мало наслідком спричинення середнього та/або тяжкого ступеня тілесних ушкоджень, чи має кривдник алкогольну або наркотичну залежність, чи має кривдник зброю та/або може її легко дістати й застосувати тощо.

У разі визначення високого рівня безпеки кривднику обов'язково вноситься терміновий заборонний припис. Якщо визначено середній рівень безпеки, рекомендовано винесення термінового заборонного припису, а у разі його винесення — застосування не всіх заходів, які в ньому містяться. Якщо визначено низький рівень небезпеки, то припис вноситься на розсуд працівника поліції.

Припис вноситься строком до 10 діб. Документ передбачає вжиття стосовно кривдника таких заходів, як зобов'язання залишити місце проживання чи перебування постраждалої особи, заборону на вхід та перебування в місці проживання або перебування постраждалої особи, а також заборону в будь-який спосіб контактувати з постраждалим від домашнього насильства.

Під час вирішення питання про винесення термінового заборонного припису пріоритет надається безпеці постраждалої особи. Зазначена вимога поширюється також на місце спільного проживання (перебування) постраждалої особи та кривдника незалежно від їхніх майнових прав на відповідне житлове приміщення.

Працівники уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України можуть у встановленому законом порядку застосовувати поліцейські заходи примусу для виселення з житлового приміщення кривдника, якщо терміновий заборонний припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити.

Спирним є питання, що терміновий заборонний припис виноситься щодо особи, яка не визнана винною у скоєнні домашнього насильства у кримінальному провадженні чи справі про адміністративне правопорушення. Можливо, ця дія повинна супроводжуватися складенням протоколу про адміністративне правопорушення відповідно до ст. 173-2 КУпАП або ж внесенням відомостей про скоєння кримінального правопорушення за ст. 126-1 КК України до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Проте це питання наразі законодавчо не врегульовано та потребує подальшого дослідження.

Обмежувальний припис стосовно кривдника

Обмежувальний припис стосовно кривдника - встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи

Зокрема, в ч. 2 ст. 26 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначено, що обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків:

1. заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;
2. усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;
3. обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
4. заборона наблизитися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;
5. заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;
6. заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Окрім постраждалої особи до суду мають право звернутись батьки або інші законні представники дитини, родичі дитини, а також орган опіки та піклування, у разі вчинення домашнього насильства стосовно дитини, у разі вчинення домашнього насильства стосовно недієздатної особи - опікун, орган опіки та піклування.

Обмежувальний припис видається на строк від одного до шести місяців, та може бути продовжений судом на строк не більше шести місяців після закінчення строку.

Крім того, законом встановлено право постраждалої особи вимагати від кривдника компенсації її витрат на лікування, отримання консультацій або на оренду житла, яке вона винаймає (винаймала) з метою запобігання вчиненню стосовно неї домашнього насильства, а також періодичних витрат на її утримання, утримання дітей чи інших членів сім'ї, які перебувають (перебували) на утриманні кривдника.

Справи про видачу обмежувального припису розглядаються в порядку окремого провадження не пізніше 72 годин після надходження заяви про видачу обмежувального припису до суду.

Судові витрати, пов'язані з розглядом справи про видачу обмежувального припису, відносяться на рахунок держави.

Розглядаючи судову практику з цього питання можна дійти висновку, що дуже часто суди відмовляють у видачі обмежувального припису через недостатність підстав та доказів. Для прикладу можна навести рішення Романівського районного суду Житомирської області по справі № 290/377/19 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81537506>).

Заявник звернулась до суду із заявою про видачу обмежувального припису, в якій зазначила, що вона перебувають у зареєстрованому шлюбі із заінтересованою особою. У шлюбі народився син. В ході сімейного конфлікту, заінтересована особа наказав їй разом з дитиною покинути спільну квартиру у зв'язку з чим вони вимушені проживати в іншому населеному пункті.

Окрім цього, заявник зазначила, що з даного приводу вона звернулася із письмовим повідомленням про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, що передбачене статтею 126-1 Кримінального кодексу України, а саме домашнього насильства.

З цих підстав заявник просить суд видати обмежувальний припис, яким зобов'язати чоловіка усунути перешкоди у користуванні нею спільною сумісною власністю.

Чоловік проти задоволення заяви заперечив, зазначивши, що він являється єдиним власником квартири і може розпоряджатися своїм майном на власний розсуд.

Суд дійшов висновку, що у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису слід відмовити з наступних підстав.

Зі змісту розділу V «Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству» Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» обмежувальний припис є найбільш суворим і жорстким серед спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству.

Згідно з частиною третьою статті 26 цього Закону рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків.

У пункті 9 частини першої статті 1 згаданого Закону оцінка ризиків - це оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи.

Суд, під час вирішення такої заяви, має надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав відносно дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків.

Під час вирішення питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві.

Єдиним доказом того, що заявник являється особою, яка постраждала від домашнього насильства є її повідомлення про вчинене кримінального правопорушення за ознаками злочину передбаченого статтею 126-1 КК України, однак даний доказ не може бути доказом вчинення останнім домашнього насильства, а є підставою для початку

досудового розслідування у справі та перевірки обставин, наведених у повідомленні про кримінальне правопорушення.

Окрім цього, посилання заявниці на зміну місця її проживання не свідчить про вимушений захист себе від насильства з боку чоловіка, оскільки матеріали справи не містять доказів на підтвердження того, що заявником змінено місце її проживання не з власної ініціативи.

Оскільки судом не встановлено факту вчинення заінтересованою особою домашнього насильства, заявником не доведено існування загрози вчинення таких протиправних дій у майбутньому та не доведено, що рішення про задоволення поданої нею заяви якнайкраще відповідатиме інтересам малолітньої дитини, суд прийшов до висновку про безпідставність заяви про видачу обмежувального припису.

Проаналізувавши таке рішення суду, вбачається, що суд використовував позицію Верховного Суду України.

Видача обмежувального припису є заходом впливу на кривдника, який може вживатися лише в інтересах постраждалих осіб та у разі настання певних факторів і ризиків. Такого висновку дійшов Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 21 листопада 2018 року (касаційне провадження № 61-19328св18) в результаті перегляду справи № 756/2072/18 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78267811>).

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, роз'яснивши судам підстави для звернення та умови для застосування обмежувального припису. Зазначимо деякі основоположні висновки.

Висновки судів першої та апеляційної інстанцій щодо досліджених й оцінки доказів у справі.

1. Постанова у справі про адміністративне правопорушення не містить висновків щодо наявності у діях заінтересованої особи складу адміністративного правопорушення - вчинення домашнього насильства, а тому не може бути належним доказом у цій справі.
2. Не можуть бути підставою для видачі обмежувального припису доводи заявника, що зміна її місця проживання свідчить про вимушений захист себе від насильства з боку її чоловіка, оскільки матеріали справи не містять доказів на підтвердження того, що заявником змінено місце її проживання не з власної ініціативи.
3. Подання заінтересованою особою позову про розірвання шлюбу свідчить про відсутність у заявника наміру збереження сім'ї, чим спричинена й зміна місця проживання, та не може свідчити про вчинення ним насильства у сім'ї, умисного позбавлення житла, одягу тощо.
4. Не можна розглядати як доказ вчинення заінтересованою особою насильства щодо заявника та їх малолітніх дітей доводи про наявність кримінальних проваджень, відомості про які внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань за зверненнями заявника, оскільки наявність таких відомостей не є доказом вини чоловіка у вчиненні кримінальних правопорушень, враховуючи, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.
5. Враховуючи вік малолітніх дітей, а також пору року та погодні умови, копії довідок про захворювання дітей на ГРВІ у такий період не можуть свідчити про наявність причинно-наслідкового зв'язку між захворюванням дітей та діями чоловіка. Крім того, заявник зазначає, що батько дітей переховував їх від неї,

- при цьому ж підтверджує, що діти знаходились за місцем їх реєстрації та постійного проживання разом з батьком.
6. Посилання у апеляційній скарзі на те, що чоловік перешкоджає у користуванні заявнику належними їй речами під час розгляду справи не підтвердилися. Матеріали справи не містять доказів про чинення заінтересованою особою перешкод у користуванні її речами, а факт звернення її представником із вимогою про передачу речей не може свідчити про наявність таких речей у квартирі, в якій проживає чоловік, а також про відсутність у заявника до неї доступу.
 7. Протоколи психоконсультативних досліджень, інформаційна довідка за результатами роботи з психологом засвідчують наявність конфліктних взаємовідносин батьків, проте не підтверджують конкретних фактів вчинення чоловіком домашнього насильства у будь-якій формі.
Висновки суду касаційної інстанції

Зважаючи на наведені правила Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», видача обмежувального припису є заходом впливу на кривдника, який може вживатися лише в інтересах постраждалих осіб та у разі настання певних факторів та ризиків.

Суди під час вирішення такої заяви мають надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав відносно дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків.

Під час вирішення питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві.

Хоча як вбачається з вищенаведеного дуже важко надати потрібні докази, для того щоб суд дійшов висновку про необхідність видачі обмежувального припису, та проте позитивна практика все ж таки існує. Для прикладу наведемо рішення Летичівського районного суду Хмельницької області по справі № 678/886/18 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76289057>).

Заявниця просить суд видати обмежувальний припис строком на 6 місяців до свого чоловіка (заінтересована особа), з покладенням на нього обов'язків, передбачених ч. 2 ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»: заборонити йому наблизитися на відстань 30 метрів до місця її проживання (перебування) та роботи; заборонити чоловіку вести з нею листування і телефонні переговори та контактувати через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

В обґрунтування заявлених вимог посилається на те, що, перебуваючи у зареєстрованому шлюбі та після його розірвання, чоловік неодноразово вчиняв насильство відносно неї та її доньки, неодноразово погрожував фізичною розправою. Крім того 14.06.2018 року відносно нього відкрито кримінальне провадження № 12018240180000213 за ознаками правопорушення, передбаченого ст. 125 ч. 1 КК України.

В судовому засіданні встановлено, що заявниця неодноразово зверталась до Летичівського відділу поліції з приводу систематичних погроз на її адресу зі сторони чоловіка, про що свідчать: висновки-повідомлення Летичівського ВП ГУПН в Хмельницькій області від 15 і 18 грудня 2017 року про перевірку заяв щодо

пошкодження її майна заінтересованою особою та непристойні його висловлювання на її адресу по телефону; з'ясування обставин вчинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення від 15.06.2018року, згідно якого управлінням соціального захисту населення Летичівської РДА встановлено, що колишній чоловік, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння вчинив фізичне насильство щодо неї; з Єдиного реєстру досудових розслідувань від 14.06.2018року із якого вбачається, що 13.06.2018року чоловік на ґрунті неприязних відносин спричинив тілесні ушкодження заявниці і було відкрито кримінальне провадження за № 12018240180000213 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 125 ч.1 КК України.

Враховуючи викладене, оцінюючи всі встановлені судом обставини та досліджені докази, суд дійшов висновку, що доводи заявниці знайшли своє підтвердження, а тому заяву слід задовольнити і з метою запобігання та протидії психологічному та фізичному насильству, що має місце з боку заінтересованої особи по відношенню до заявниці, суд вважає необхідним видати обмежувальний припис та вжити заходи тимчасового обмеження прав чоловіка з покладенням на нього обов'язків: заборонити наблизитись на відстань 30 метрів до місця проживання (перебування) і роботи заявниці; заборонити вести листування і телефонні переговори з заявницею та контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб на строк шість місяців.

Виходячи з судової практики можна зазначити, що в першу чергу враховують судді при вирішенні справ про видачу обмежувального припису:

- за якими ознаками можна говорити, що особа є постраждалою від домашнього насильства;
- яка була форма домашнього насильства;
- який причинно-наслідковий зв'язок між діями та наслідком;
- які наслідки настали для постраждалої особи або можуть настати в майбутньому;
- чи зверталася постраждала особа до різних служб (поліції, соціальних служб, служб підтримки, громадських організацій тощо) та яка була їхня реакція;
- яка вірогідність того, що домашнє насильство може повторюватися;
- співмірність заходів, про які просить постраждала особа;
- якщо в родині є дитина, то обов'язково потрібно з'ясувати її думку.

Взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи

Відповідно до ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» профілактичний облік - здійснення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України організаційно-практичних заходів щодо контролю за поведінкою кривдника з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, за дотриманням ним тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку із вчиненням домашнього насильства

Уповноважений підрозділ органу Національної поліції України бере на профілактичний облік кривдника з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк і проводить з ним профілактичну роботу.

Відповідно до наказу МВС України «Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України» підставами для поставлення кривдника на профілактичний облік є:

- складений адміністративний протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173-2 КУпАП;

- терміновий заборонний припис стосовно кривдника, винесений працівником уповноваженого підрозділу поліції;
- отримання уповноваженим підрозділом поліції в установленому законом порядку інформації про видачу судом обмежувального припису кривднику;
- рішення суду про накладення адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173-2 КУпАП;
- відкриття кримінального провадження стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;
- повідомлення установи виконання покарань про звільнення від відбування покарання кривдника, засудженого за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі.

Строки ведення профілактичного обліку кривдників установлюються:

- відповідно до строків застосування заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків, передбачених обмежувальним приписом стосовно кривдника, а в разі продовження припису - на встановлений судом строк;
- упродовж одного року з дня виявлення останнього факту вчинення домашнього насильства у випадку, коли обмежувальний припис стосовно кривдника судом не виносився;
- упродовж одного року з дня накладення судом адміністративного стягнення за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;
- до набрання законної сили вироком суду у кримінальному провадженні, відкритому стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;
- до погашення або зняття судимості за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства.
- Строк зберігання відомостей про кривдника, який перебуває на профілактичному обліку, становить три роки з дня зняття його з такого обліку, після чого відомості про нього та постраждалу особу автоматично знеособлюються.

Уповноважений підрозділ поліції здійснює контроль за дотриманням вимог заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладенням на нього обов'язків шляхом щотижневого спілкування з кривдником, а у разі необхідності з постраждалою особою за місцем проживання/перебування, навчання та/або місцем роботи, іншими місцями, які часто відвідують ці особи.

Підставами для зняття кривдника з профілактичного обліку є

- відсутність повторних випадків учинення кривдником домашнього насильства впродовж одного року з дня взяття на профілактичний облік;
- закінчення строку дії обмежувального припису стосовно кривдника;
- закриття справи про адміністративне правопорушення стосовно кривдника;
- закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, розпочатого у зв'язку з вчиненням кривдником домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;
- погашення або зняття судимості за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства;
- набрання законної сили виправдувальним вироком суду, вироком суду щодо призначення покарання у вигляді позбавлення волі за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства;
- рішення суду про оголошення особи померлою чи визнання безвісно відсутньою або отримання свідоцтва про її смерть.

Адміністративна відповідальність

Відповідно до наслідків, які настали для постраждалої особи, дії домашнього насильства будуть кваліфікуються за КУпАП або тією чи іншою статтею КК. Наприклад, якщо відбувається нецензурна лайка, погрози, крики, ляпаси, позбавлення житла (перелік не вичерпний), такі дії кривдника кваліфікують за ст. 173-2 КУпАП, складають адміністративний протокол та направляють його до суду. Такий протокол може скласти дільничний офіцер поліції, інспектор ювенальної превенції, який підключаються у випадку, якщо дитина постраждала від домашнього насильства або його вчинила (адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства настає з 16 років) та патрульний поліцейський, який швидко може приїхати на виклик та протидіяти домашньому насильству.

Отже, ст. 173-2 КУпАП передбачає: «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення».

Практика застосування цієї норми КУпАП є досить поширеною, та суди доволі часто накладають відповідальність на правопорушника. Прикладом може бути постанова Приморського районного суду м. Маріуполя Донецької області у справі № 266/573/19 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79890858>).

Чоловік за місцем свого мешкання, висловлювався нецензурною лайкою на адресу своєї дружини чим чинив на неї психологічний тиск.

Чоловік в судовому засіданні надав письмові пояснення, в яких винним у скоєнні правопорушення себе визнав, розкався у скоєному, просив суворо не карати.

Суд, дослідивши письмові матеріали справи, вважає, що у діях чоловіка є склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 173-2 КУпАП, а його вина в здійсненні даного адміністративного правопорушення, доведена протоколом про адміністративні правопорушення, висновком за повідомленням оператору 102, рапортом, поясненнями учасників конфлікту.

Суд визнав чоловіка винним у скоєнні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 173-2 КУпАП та наклав на нього адміністративне стягнення у вигляді штрафу на користь держави у розмірі 170,00 гривень.

Нажаль також дуже поширеними є відмови суду у накладенні адміністративного стягнення, а причиною тому є неналежне оформлення протоколу про адміністративне правопорушення працівниками поліції. За неухважність поліції або недостатньої їх професійної підготовки, суди вимушені повертати такі протоколи на доопрацювання, та це затягує процес. Наприклад, постанова Шаргородського районного суду Вінницької області по справі №152/1582/18 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77722338>).

Згідно протоколу про адміністративне правопорушення особа обвинувачується у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст.173-2 КУпАП, тобто вчиненні домашнього насильства, яке полягає в тому, що він: «03.11.2018 року о 13

годині за місцем свого проживання в перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння вчинив домашнє насильство відносно своєї дружини, чим завдав психологічної шкоди здоров'ю».

Дослідивши матеріали справи, суддя вважає, що даний адміністративний матеріал підлягає поверненню для належного оформлення органу, який направив його до суду з наступних підстав.

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого вказаною статтею, виражається у вчиненні домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення.

У протоколі про адміністративне правопорушення не розкрито об'єктивна сторона адміністративного правопорушення та відсутні дані про спеціальний суб'єкт адміністративного правопорушення, який вказує на особливості правового становища, в даному випадку, як подружжя. Зокрема, в матеріалах справи відсутні документи, які б підтверджували факт перебування правопорушника і потерпілої в шлюбі у підтвердження наявності в діях чоловіка складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 173-2 КУпАП та дані, характеризуючи особу правопорушника.

Таким чином, для всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи, вирішення її у відповідності з законом, вважаю за необхідне повернути вказаний адміністративний матеріал для належного оформлення.

Направлення кривдника на проходження програми для кривдників

Програма для постраждалої особи - комплекс заходів, спрямованих на позбавлення емоційної залежності, невпевненості у собі та формування у постраждалої особи здатності відстоювати власну гідність, захищати свої права у приватних стосунках, у тому числі за допомогою уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

Суб'єктами, відповідальними за виконання програм для кривдників, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування вони організовують та забезпечують проходження кривдниками таких програм.

Відповідно до ст. 39 КУпАП, у разі вчинення домашнього насильства суд під час вирішення питання про накладання стягнення про адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство, на проходження програми для кривдника. Так само в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням від кримінальної відповідальності чи покарання з підстав, передбачених КК, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого може бути покладений обов'язок пройти програму для кривдника. Кривдник, який умисно ухилитиметься від проходження програми для кривдників, понесе кримінальну відповідальність за ст. 390-1 КК України.

Ці норми вже набули чинності. Програми для кривдників розроблені відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Типової програми для кривдників». Виконання програм для кривдників забезпечують фахівці, які пройшли відповідне навчання.

Кривдника може бути направлено судом на проходження програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року у випадках, передбачених законодавством

Для прикладу можна навести постанову Липовецького районного суду Вінницької області по справі № 136/1584/18 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76079592>) про адміністративні правопорушення, де додатково кривдника направлено на проходження програми для кривдників. Така практика є доволі розповсюдженою.

З протоколу про адміністративне правопорушення серії ГР № 153217 слідує, громадянин вчинив домашнє насильство відносно своєї співмешканки, в ході якої висловлювався в її адресу нецензурною лайкою, внаслідок чого могла бути заподіяна шкода психологічному здоров'ю потерпілої, за що передбачена адміністративна відповідальність за частиною 2 статті 173-2 КУпАП.

Дослідивши обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, оцінивши докази, встановивши відсутність обставин, що пом'якшують та обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, особу винного, суд дійшов висновку, що до чоловіка слід застосувати адміністративне стягнення у виді громадських робіт на строк встановлений санкцією даної статті.

У разі вчинення домашнього насильства суд під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство, на проходження програми для таких осіб, передбаченої Законом України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" (далі Закон №2229-VIII).

Враховуючи встановлені обставини, суд дійшов висновку про необхідність направлення правопорушника до органу місцевого самоврядування на проходження програми для кривдників, передбаченої Законом України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" строком на 6 місяців.

Кримінальна відповідальність

Новелою кримінального закону стало введення норми, про відповідальність за домашнє насильство.

Відповідно до ст.126-1 КК України домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

З приводу цієї норми вже почались дискусії, дехто вважає що систематичність домашнього насильства треба доводити за кількістю рішень суддів про притягнення особи до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП, інші науковці висловлюють протилежну думку: «Злочин вважається вчиненим з моменту хоча б однієї з форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, в результаті чого настав хоча б один із зазначених у законі наслідків. При цьому немає значення, чи

було відображено в адміністративному протоколі поліції, в терміновому заборонному приписі, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Звісно, для доказування факт документування має значення, але не більше ніж інші передбачені законом докази (свідчення потерпілих, свідків, висновки експертиз тощо)».

На даний момент судова практика застосування ст. 126-1 КК України є недостатньою для точного формування конкретної позиції.

Окрім введення відповідальності за домашнє насилля, Кримінальний кодекс передбачив обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насилство (ст. 91-1 КК України).

В інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насилством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насилство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки:

- заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насилство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;
- направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми.

Такі заходи можуть застосовуватися на строк від одного до трьох місяців і за потреби можуть бути продовжені на визначений судом строк, але не більше як на 12 місяців.

Кримінальні справи про домашнє насилство розглядаються судом в порядку приватного обвинувачення. Судова практика притягнення до кримінальної відповідальності та застосування обмежувальних заходів за домашнє насилля та ще дуже мала, проте вже були зроблені перші кроки. Для прикладу наведемо вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області по справі №473/888/19 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80863064>).

Формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним:

Постановою Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 30 липня 2018 року /справа № 473/2677-18/ обвинуваченого визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст.173 - 2 КУпАП за фактом вчинення сімейного насильства відносно матері та його піддано адміністративному стягненню в виді громадських робіт строком на 30 годин.

09 лютого 2019 року, обвинувачений діючи умисно, усвідомлюючи свою перевагу у фізичному розвитку, з мотивів явної неповаги до існуючих норм співжиття, на ґрунті неприязних відносин, вчинив фізичне насилство до своєї матері. Під час якого обвинувачений умисно, кулаком правої руки наніс декілька послідовних ударів по голові потерпілої, після чого кулаком правої руки наніс ще два удара в область

обличчя, після чого обома руками вхопив за одяг потерпілу та кинув на підлогу, де при падінні потерпіла вдарилась кистю правою руки об меблі кімнати.

Внаслідок умисних, протиправних дій обвинуваченого, потерпілій спричинено фізичні страждання, які виразились у нанесенні тілесних ушкоджень у вигляді рани на верхній губі по центру, яка відноситься до легких тілесних ушкоджень, що спричинило короткочасний розлад здоров'я, набряку м'яких тканин на тильній поверхні правої кисті, садна на межі лобної та тім'яної ділянки зліва, які відносяться до легких тілесних ушкоджень.

Під час судового розгляду кримінального провадження обвинувачений визнав свою вину повністю та підтвердив вчинення ним даного злочину при викладених вище обставинах.

Докази на підтвердження встановлених судом обставин:

Відповідно до ч.3 ст.349 КПК України, так як проти цього не заперечували учасники судового провадження, суд визнав недоцільним дослідження доказів щодо обставин кримінального провадження, які ніким не оспорюються. При цьому судом було з'ясовано, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, та в судовому засіданні встановлена відсутність сумнівів у добровільності їх позиції.

Підстав для сумнівів в показаннях обвинуваченого у суда немає, так як дані свідчення суд знаходить достовірними та логічними, які підтверджені в судовому засіданні за допомогою інших доказів, які досліджені судом в судовому засіданні.

Аналіз та оцінка приведених доказів в сукупності, приводить суд до переконання доведеності вини обвинуваченого.

Умисні дії обвинуваченого суд кваліфікує за ст. 126 - 1 КК України, як домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного та психологічного насильства щодо особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах, що призводить до фізичних та психологічних страждань, розладів здоров'я, емоційної залежності та погіршення якості життя потерпілої особи.

В даному випадку, врахувавши всі обставини суд вважає, що основний вид покарання в виді арешту, відповідно до мінімальної межі, передбаченої санкцією ст.126 - 1 КК України відносно обвинуваченого, буде необхідним та достатнім для його виправлення та попередження вчинення ним нових злочинів, відповідно до ст.65 КК України.

Також при призначенні покарання обвинуваченому, суд застосовує вимоги ст.91 - 1 КК України, відповідно до яких необхідно застосувати відносно обвинуваченого обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство. Тобто в інтересах потерпілої від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, а саме відповідно до п.5 ч.1 ст.91 - 1 КК України на засудженого був покладений обов'язок, щодо його направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми.

Також з огляду хоча і на не велику судову практику, можна зробити висновок про те, що з'являється певна тенденція на завершення кримінальної справи за ст. 126-1 мировою угодою. Як приклад наведемо вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області по справі №303/1439/19 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80777212>).

Обвинувачений в період часу з 10 лютого 2019 року по 18 лютого 2019 року, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння по місцю свого проживання, маючи прямиї умисел на заподіяння фізичного та психологічного страждання на ґрунті неприязних відносин, систематично вчиняв фізичне та психологічне насильство над рідною сестрою, що призвело до її фізичних та психологічних страждань та погіршило якість життя потерпілої.

У судовому засіданні обвинувачений та потерпіла надали суду угоду про примирення укладену 28.03.2019 року.

Відповідно до умов зазначеної угоди від 28 березня 2019 року потерпіла та обвинувачений у кримінальному провадженні №12019070120000196 на підставі ст.ст.468, 469, 471, 473 КПК України дійшли згоди на примирення, виклавши у ній формулювання обвинувачення та його правової кваліфікації за ст. 126-1 КК України, зазначивши, що угода є добровільною, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або обіцянок чи дії будь-яких інших обставин. Також, сторони угоди узгодили призначити покарання обвинуваченому за ст. 126-1 КК України у виді громадських робіт. В угоді передбачені наслідки укладення та затвердження угоди про примирення, встановлені ст. 473 КПК України.

Судом встановлено, що обвинувачений вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України, домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного та психологічного насильства щодо іншої особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, яке згідно з ст. 12 КК України, є невеликої тяжкості.

Узгоджене в угоді про примирення покарання установлене в межах санкції ст. 126-1 Кримінального кодексу України.

Суд переконався, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Підстав для відмови в затвердженні угоди про примирення, передбачених ч.7 ст.474 КПК України судом не встановлено.

Відповідно до ст. 66 КК України обставинами, що пом'якшують покарання обвинуваченого суд визнає щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину.

Відповідно до ст. 67 КК України обставин, що обтяжують покарання обвинуваченого не встановлено.

Суд ухвалив затвердити угоду про примирення від 21 лютого 2019 року, укладену між потерпілою та обвинуваченим у цьому провадженні.

Чоловіка визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України та призначити йому узгоджене сторонами угоди покарання у виді 1 (одного) року обмеження волі.

Відповідно до вимог статті 75 КК України звільнити винного від відбування призначеного покарання з випробуванням, встановивши йому іспитовий строк тривалістю один рік, якщо він протягом визначеного іспитового строку не вчинить нового злочину і виконає покладені на нього обов'язки.

Ще одним нововведенням у Кримінальному кодексі стала поява ст. 390-1, невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або не проходження програми для кривдників.

Умисне невиконання обмежувальних заходів, передбачених ст. 91-1 КК України, або умисне невиконання обмежувальних приписів, або умисне ухилення від проходження програми для кривдників особою, щодо якої такі заходи застосовані судом.

Судова практика за зазначеною статтею також потрохи починає з'являтися. Та вже можна навести приклад, вирок Овідіопольського районного суду Одеської області по справі № 509/1137/19 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80949213>).

Звертаючи увагу на триваючий та системний характер насильницьких дій відносно своєї малолітньої доньки, Овідіопольський районний суд Одеської області в рамках окремого провадження по справі №509/705/19 щодо батька оголосив обмежувальний припис строком на шість місяців, із наступними заходами тимчасового обмеження:

- заборонити перебувати в місці спільного проживання (перебування) з неповнолітньою донькою;
- обмежити у спілкуванні з дитиною;
- заборонити наблизитися на відстань у 200 (двісті) метрів та ближче до місця проживання (перебування) доньки, місця її навчання та інших місць частого відвідування постраждалою особою;
- заборонити вести листування, телефонні переговори (в тому числі надсилати «смс-повідомлення») з неповнолітньою дитиною та через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Нехтуючи обов'язковими приписами та обмеженнями суду, переслідуючи умисел, спрямований на порушення нормальної діяльності органів правосуддя по забезпеченню виконання рішення суду, всупереч вимог ч.4 ст.350-6 ЦПК України, відповідно до яких видача обмежувального припису підлягає негайному виконанню, а його оскарження не зупиняє його виконання, батько зайшов до будинку, де проживала малолітня. Перебуваючи у вказаному будинку всупереч рішення Овідіопольського районного суду ображав та виражався грубою нецензурною лайкою на адресу малолітньої та присутніх там осіб. Вказаними діями чоловік порушив заходи тимчасового обмеження, оголошені рішенням Овідіопольського районного суду.

Своїми умисними діями чоловік скоїв злочин, передбачений ст.390-1 КК України - умисне невиконання обмежувального припису особою, щодо якої такі заходи застосовані судом.

Обвинувачений свою вину визнав повністю і у скоєному ним злочині щиросердо розкаявся.

Суд вважає провину обвинуваченого у скоєнні злочину, передбаченого ст.390-1 КК України повністю доведеною та ухвалив визнати винним у скоєнні злочину, передбаченого ст.390-1 КК України та призначити йому покарання у вигляді арешту на строк 4 (чотири) місяці.